

“ТА ДОРОГИ РОЗІЙШЛИСЯ...”
(Іван Огієнко та Дем’ян Бедний)

В автобіографічній праці “Моє життя”, опублікованій уперше в 1935-1936 роках, Іван Огієнко, фіксує факти й перебіг своєї післяшкільної, післябрусилівської освіти та називаючи себе у третій особі, зазначив таке:

“1896. УІІ – 1900. УІ. Навчається в чотирирітній Військово-Фельдшерській Школі... Близькі товариші в школі: Юхим Придворов (тепер письменник Дем’ян Бедний), Михайло Донець (тепер оперний артист) і ін. ...

1897 – 1900. Писання поем і віршів російською мовою навперегонки з Юхимом Придворовим (Дем’яном Бедним)...

1899 – 1900. Співредактор із Юх. Придворовим (Д.Бедним) рукописного шкільного місячника: “Моя Библиотека”, де містить свої вірші” [1, с.11-12].

Здавалося б, багато чого спільного було в цих двох юнаків – Івана Огієнка та Юхима Придворова. Юхим, 1883 року народження, був лише на рік молодший за Івана, народженого 1882 року. Обоє були з бідних українських родин: Іван – напівсирота, син померлого на той час відставного солдата з містечка Брусилова (нині це Житомирщина, а тоді Київська губернія), Юхим, народжений у селі під Єлисаветградом (за нинішнім адміністративно-територіальним поділом це село Губівка на Херсонщині [11, с.72]), виховувався переважно дідом [2, с.6]. Обоє в дитинстві мали контакти з православною церквою: Іван в Брусиліві співав у церковному хорі, Юхим був сином церковного сторожа. Обоє саме через нестатки опинилися учнями згаданої Київської військово-фельдшерської школи (хоч зацікавлення мали філологічні, а ніяк не медичні), бо для продовження освіти в інших навчальних закладах потрібні були чималі гроші, тоді як у згадану спеціалізовану школу приймали хлопців на безкоштовне навчання [3, с.51]. Обоє знайшли у фельдшерській школі вихід для свого поетичного хисту – звісно, офіційною в імперії російською мовою [8, с.40]. І.Огієнко, маючи о тій порі дуже обмежені фінансові можливості для комплектування власної бібліотеки, жадібно “ковтав” книжки з особистої бібліотеки однокурсника Ю.Придворова (як і майбутнього видатного українського співака-патріота, теж однокурсника М.Донця) [10, с.327]. “Здібності Ю.Придворова, його спілкування з редакціями київських журналів, свідком яких час від часу був й І.Огієнко, публікації в газеті “Киевлянин”, визнання молодого поета громадськістю стимулюють юнацьку амбітність Івана” [9, с.33]. Обоє, віддавши по закінченні цієї школи належне за законом медицині (І.Огієнко – поступивши на медичний факультет, Ю.Придворов – відбувши армійську службу), врешті-решт спромоглися віддатися вимріяній гуманітарній вищій освіті (Огієнко – у Київському університеті, Придворов – у Петербурзькому). Обоє прибрали для своїх поетичних публікацій (вже у справжніх, не рукописних виданнях) псевда: Іван Огієнко виступав як *Іван Рутька*, Юхим Придворов – як *Дем’ян Бедний*.

“Мотиви душевного смутку, печалі, безвиході, болісних розчарувань, тривожного очікування чергової невдачі, а то й біди присутні в переважній більшості поетичних творів, написаних Іваном Огієнком у період з 1906-го по 1911 роки. Ліричний герой поета – зовсім юний, вразливий душею, змалку пізнав і сирітську долю, і тяжку працю, і людську підлість, заздрість та зраду” [4, с.167]; ці настрої переростають у соціальний протест. Схожі мотиви були притаманні також раннім поезіям Ю.Придворова, що можна простежити навіть текстуально, наприклад:

*Ось ходімо в село, там побачимо горе,
 Та таке, що ніколи й не снилось тобі...
 Якби сльози села, що проліті в журбі,
 Та злилися в одно – було б справжнєє море... (Іван Огієнко).*

*С тревогой жуткою привык встречать я день
Под гнетом черного кошмара.
Я знаю: принесет мне утро бюллетень
О тех, над кем свершилась кара... (Юхим Придворов).*

Однак уже у фельдшерській школі виявилось те, що розрізняло двох початкуючих поетів, які, за словами І.Огієнка, були “ближчими товаришами” та співредакторами. І тут, перетинаючи великий, більш аніж 60-річний часовий простір, варто згадати, що 1963 року в 10-11 (118-119) числі свого вінніпезького журналу “Віра й культура” Іван Огієнко – митрополит Іларіон – опублікував порівняно невеликий (на чотири сторінки) матеріал “Дем’ян Бедний (1883 – 1945). Спогади” [5, с.219]. Цей мемуарний текст був навіяний Іванові Івановичу 80-ми роковинами колишнього колеги [10, с.51], і звідси ми довідуємося про деякі особливості духовної атмосфери Київської військово-фельдшерської школи кінця XIX – початку XX століття. За словами І.Огієнка, ця школа давала обом (як, звісно, й іншим учням) рівні стартові можливості у подальшому світоглядному розвитку, бо хоча вона спеціально й не культивувала української національної ідеї, але “не накидала й російського патріотизму” [5, с.9]. Іван Огієнко, згаданий ним в автобіографії майбутній оперний співак Михайло Донець, а також випускник 1907 року майбутній письменник Остап Вишня – Павло Губенко [6, с.9], обрали перший шлях, осяяний українською ідеєю, за що й мали кожен свою Голгофу: Огієнко – піввікове вигнання, Вишня – гулагівські митарства, Донець – розстріл. Повним антиподом виявився Придворов-Бедний “з його відвертою зневагою не тільки до Бога, а й до найважливіших моральних чеснот людського життя” [5, с.9]. Можливо, в цій характеристиці є певна доза погляду на більш пізнього Юхима-Дем’яна, але в цілому вона абсолютно правильна, бо навіть і сам поет згадував: “Учился я старательно и успешно. Казенную премудрость усвоил настолько основательно, что... долго я не мог отделаться от... патриотической закваски”¹ [2, с.6], та й в апологетичній статті на його честь ідеться про ранні вірші Дем’яна, “проникнутые верноподданническим духом” [2, с.6]. Цікаво, що й у віршованих рядках обидва поети показали різницю між собою. І.Огієнко у цитованих спогадах 1963 року наводить такі власні рядки, написані, вочевидь, у тридцяті роки (це припущення обґрунтуємо трохи згодом):

*А ми вкупі молодими
Правді присягали, –
Та дороги розійшлися,
Й ми не тими стали [3, с.51].*

А Дем’ян Бедний в поезії “Юной гвардии” так осмислює свій шлях у молоді роки, фактично визнаючи відсутність у себе принциповості й людської гідності:

*Перед кем лишь мне, парнишке,
Не случалось спину гнуть?..
Сиротливый одиночка,
Брел я слепо, наугад.
Вправо шел по бездорожью,
Влево брел наискосок,
И дрожал пугливой дрожью
Мой незрелый голосок.*

---

¹ Виділено мною. – М.Л.

Тепер варто повернутися знову до Огієнкових спогадів 1963 року про Дем'яна Бедного. “Коли я професорував у Варшавському університеті, я натрапив у якомусь журналі на поему Придворова, присвячену емігрантам”, де Дем'ян «висміював емірацію і закликав мене “на родину”» [5, с.142-143]. Ці слова І.Огієнка багато про що говорять.

І.Огієнко професорував у польській столиці з 1926 по 1932 рік [5, с.35-38], на цей час він був уже всеєвропейсько-відомим україністом, славістом і церковником, автором таких праць (і великих монографій, і портативних брошур), як “Огляд українського язикознавства”, “Українська граматична термінологія”, “Українська граматична література”, “Як селяни пишуть та читають по-українському”, “Вчимося рідної мови”, “Українська культура”, “Краткий курс украинского языка”, “Рідна мова в українській школі”, “Рідне писання”, “Українська грамати́ка”, “Українська мова”, “Головніші питання українського правопису”, “Курс украинского языка”, “Друкарська трійця: Фіоль, Скорина і Хведорович: Історичний нарис із світанку українського друкарства”, “Свято української культури”, “Український стилістичний словник”, “Український правопис зі словничком”, “Чистота й правильність української мови”, “Нариси з історії української мови”, “Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський “Апостол” 1560-х років”; “Історія церковнослов'янської мови”, “Новочасний церковнослов'янський правопис”; “Отражение в литературе “Неба Новаго” Іоаникія Галятовскаго, южнорусскаго проповедника XVII в.”, “Проповеди Іоаникія Галятовскаго, южнорусскаго проповедника XVII века”, “Брусилowska Свято-Воскресенская замковая церковь”, “Брусиловское церковное братство и его культурно-просветительная деятельность”, “Отголоски современности и местные черты в “Ключе Разумения” Іоаникія Галяновскаго, южнорусскаго проповедника XVII века”, “Як пішла молитва “Отче наш”», “Молитва перед навчанням”, «”Руно Орошенное” св. Димитрія Ростовського», “Мова українська була вже мовою Церкви”, “Світовий рух за утворення живої народної національної Церкви”, “Українська вимова церковнослов'янського богослужбового тексту”, “Українська мова як мова богослужбова”, “Українська Пересопницька Євангелія 1556 року”, “Як Москва взяла під свою аладу вільну Церкву Українську”, “Як Москва знищила волю друку Київсько-Печерської Лаври”, “Як цариця Катерина обмосковлювала Церкву Українську”, “Матеріяли з історії церковного руху на Україні”. “Новий Завіт у перекладі українською мовою Валентина Негалевського 1581 р.”, “Православний Молитовник для шкіл початкових мовою церковнослов'янською й українською”, “Приєднання Церкви Української до Московської у 1686 р.”, “Свята відправа Вечірня й Рання мовою українською”, “Українська Житомирська Євангелія 1571 р.”, “Псалтир половини XVIII ст. в лемківській перекладі”, “Початки християнства серед українського народу”, “Хрещення українського народу”, “Триязична ересь за часів Костянтина й Мефодія”, “Крехівський “Апостол” 1560-х років” та ін. Найвизначніші з цих праць “здобули велике визнання у європейській славистиці і стали обов'язковою лектурою для докторантів слов'янознавства в університетах Праги й Відня невдовзі вже після виходу їх у світ” [5, с.40]. Крім того, за плечима І.Огієнка був досвід міністра та головноуповноваженого УНР, а людину з таким минулим і з антиросійськими церковними поглядами варто було б, на думку московських більшовицьких керманців, спробувати заманити до СРСР, як це вони зробили (з різним ступенем успіху й відповідно з різними наслідками) стосовно В.Винниченка та М.Грушевського.

Чому ж саме Дем'янові Бедному випала така “честь” – спробувати повернути І.Огієнка “на родину”? Тут діяв складний комплекс факторів. З одного боку, Дем'ян на цей час остаточно перетворився на повного антипода І.Огієнка: він став вірним лєнінцем-сталінцем (навіть мешкав у московському Кремлі поруч із “вождями”, брав особисту участь у страті Ф.Каплан²: “Одной дорогой с Лениным я с давних пор держусь...” і

---

² «Це бачив з вікна своєї квартири в Кремлі Дем'ян Бедний. Кинувся на допомогу. Власними чобітьми затоптав ще теплу жінку в бочку» [12, с.180].

оспівував ту радянську фантазмагоричну дійсність та комуністичну ідеологію, проти яких мужньо боровся І.Огієнко. І якщо Огієнкові-поетові більше за все боліли знедолена рідна Україна та її народ (“Я взяв своє серце малими руками й віддано поклав Україні до ніг...”); “Що тяжчий хрест за край свій рідний, що більша за народ свій жертва, – скоріше прийде час побідний, й не буде праця наша мертва”), то Придворову-Бедному в душі горезвісного “пролетарського інтернаціоналізму” були ближчі до серця “латышские красные бойцы” (назва його поезії), для нього важливіше те, що “среди женщин узбекских прекраснее нет Зайнет”, він гнівно вимагав “Руки прочь от возмущенного Китая!” – та найголовніша проблема “інтернаціоналізму”, звісно, така: “Будь такие все, как вы, ротозеи, что б осталось от Москвы, от Расеи?”; “Кто он: захватчиак ли румынский, иль белый русский офицер, иль самостийник украинский, или махновский изувер?”. Дем’ян Бедний віддався червоній заразі з ентузіазмом неопіфита: “Коммунизм – наше красное знамя, и священный наш лозунг – борьба”; хоча інколи в нього і проривалися зізнання в нещирості, награності своєї причетності до комуністичних ідеалів: “Я сросся с бодрой маской. И прав, кто скажет мне в укор, что я сплошною красной краской пишу и небо и забор”. Індустріалізація та колективізація разом із голодоморами довели український народ (і не лише український) до прірви вимирання, а у віршах Дем’яна царював “соціалістичний реалізм”: “Обо всех всего не скажешь вкратце, во дворцах – чем наша власть горда – вместо прежних подлых тунеядцев веселятся рыцари труда!”; “Стальные кони мчат победно на коллективной полосе”. Він позиціонував себе войовничим атеїстом і висміював усе, що було пов’язане з Христовою вірою: поет радів тому часові, “когда забыли люди бога и стали сундуки трясти у богачей”; “Что с попом, что с кулаком – вся беседа: в брюхо толстое штыком мироеда!”; “Событий сколько, бог ты мой! (Тьфу! Бог! Нельзя без оговорки!)”; “Дурман поповского глагола томится в собственном гною...”³. Словом, для союзної влади Дем’ян був “свій” і усім життям виправдовував не так своє псевдо (бо існував не бідно), як справжнє прізвище (бо був придворним при радянських можновладцях). З іншого боку, за ним водилися грішки, на які йому вказували “высочайшим перстом”: Ленін дорікав поетові за грубість (“Грубоват. Идет за читателем, а надо быть немножко впереди”), а ЦК ВКП(б) і Сталін поскубли його за те, що в нього якимось мимоволі прорвалось його малоруське походження й він дозволив собі посміятися над деякими непрогресивними рисами російського народу, які відображені у фольклорних ідеалах лежання на пічці та “щучьего веления, моего хотения” [2, с.40-41]; отже, Дем’ян був у влади “на гачку”. І до того ж він колись був особисто знайомий з “українським буржуазно-клерикальним націоналістом” Іваном Огієнком – так кому ж і виманювати того професора “на родіну”, як не Придворову-Бедному?.. На щастя, І.Огієнко, при всій тузі за батьківщиною, на цю провокацію не піддався.

Спогади І.Огієнка про Дем’яна Бедного свідчать і про те, що професор при всій своїй титанічній діяльності й відповідній зайнятості встигав стежити, крім іншого, й за російськими радянськими часописами (“я натрапив у якомусь журналі на поему Придворова”). І це був не поодинокий випадок: І.Огієнко, наприклад, передруковував (щоправда, в більш пізній період) у журналі “Наша культура” під рубрикою “Для розваги” з російського оригіналу сатиричні оповідання М.Зоценка [7, с.70].

...Так, дороги українського велета-патріота Івана Огієнка – митрополита Іларіона – й російського поета-малороса Юхима Придворова – Дем’яна Бедного – діаметрально розійшлися. І хоч І.Огієнко більшу частину життя провів мимоволі в екзилі, а Ю.Придворов добровільно відмовився від батьківської землі та її заповітів, але немає сумніву в тому, що митрополит – людина щаслива і в своєму щасті взірцева, а оспівувач комуністичного “раю” – істота глибоко трагічна, незалежно від того, чи розумів свою трагічність Дем’ян Бедний, чи ні. Бо

---

³ «Сергій Єсенін, коли на якомусь вечорі став викобелюватись Дем’ян Бедний, спинив його: “Стой, стой! Ты только хрюкнул на Христа, Ефим Лакеевич Придворов...”» [12, с.180].

*Коли забудеш Київ рідний,
Душа бездомною зостане* (Іван Огієнко).

Список використаних джерел

1. Огієнко І. Моє життя. – Житомир: Полісся, 2002. – 120 с.
2. Эвентов И. Демьян Бедный // Демьян Бедный. Стихотворения и поэмы. – Ленинград: Советский писатель, 1957. – 420 с.
3. Опанасюк О. Трійця з передпілля Києва. – Житомир: АСА, 1999. – 64 с.
4. Тимошик М. “Рідний край раз у раз мене кличе до праці...” (Іван Огієнко як поет) // Слов’янське віче. – 1997. - №3. – С.167.
5. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон): Життєписно-бібліографічний нарис. – Львів, 1997. – 228 с.
6. Шинкарук В. Літературна Житомирщина: біобібліографічний довідник. – Житомир: Льонук, 1993. – 112 с.
7. Воротняк Т. “Наша культура” як продовження програми однойменного варшавського часопису // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна). – Випуск III. – Кам’янець-Подільський, 2006.
8. Тимошик Микола. “Лишусь навіки з чужиною...”: митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – Вінніпег-Київ: Український православний Собор – Наша культура і наука, 2000. – 548 с.
9. Ляхоцький Володимир. Просвітитель: видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона). – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 528 с.
10. Ляхоцький Володимир. Тільки книжка принесе волю українському народові...: книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона). – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 664 с.
11. Даниленко Володимир. Лісоруб у пустелі: письменник і літературний процес. – Київ: Академвидав, 2008. – 352 с.
12. Опанасюк Олексій. Іван Огієнко та літописний Воздвижень з його окресами. – Житомир: ПП М.Пасічник, 2011. – 224 с.

(Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна). – Випуск VI. – Кам’янець-Подільський, 2009. – С.60-65)